

ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ФІНАЛЬНОПАЛЕОЛІТИЧНОЇ СТАЦІЇ ПЕРЕДІЛЬСЬКЕ-1 (БАСЕЙН СІВЕРСЬКОГО ДІНЦЯ)

Надано характеристику розміщення у просторі культурних залишків на стації фінального палеоліту Передільське-1 (басейн Сіверського Дінця), а також висловлено міркування щодо взаємовідносин пам'ятки з оточуючими її геологічно синхронними місцезнаходженнями Рогалицько-Передільської групи пам'яток. На підставі тривісного просторового аналізу пропонується реконструкція деяких аспектів діяльності палеолітичної людини на місці зазначеної пам'ятки.

Відносну ефективність вивчення палеолітичної культури на підставі матеріалів значних груп («гнізд») синхронних стацій, згрупованих в окремих мікрорегіонах, доведено всім досвідом розвитку археологічної науки. Утворення таких гнізд у палеоліті було закономірним наслідком особливої просторової поведінки мобільних мисливців та збирачів¹.

Матеріали, отримані під час вивчення гнізд палеолітичних стацій, дають змогу значною мірою подолати фрагментарність, характерну для окремих археологічних комплексів, які відображають риси палеолітичної культури, що існувала.

Саме з такого погляду виявляється виключне значення польових досліджень нової стації фінального палеоліту Передільське-1, що з трьома оточуючими місцезнаходженнями розташована на відстані 3 км на захід від відомого в археологічній літературі комплексу синхронних їй фінальнопалеолітичних стацій біля хутора Рогалик², утворюючи з ним єдину територіальну групу з 22 пам'яток.

Стацію було знайдено у 1989 р. у 4,25 км на південний схід від с. Передільське Станично-Луганського р-ну Луганської обл. Під час робіт Рогалицького палеолітичного загону археологічної експедиції Луганського педагогічного інституту ім. Т.Г. Шевченка та обласного краєзнавчого музею.

Рогалицько-Передільський район площею 12 км² розташований на південній окраїні Придонецького плато, що являє собою південні відроги Середньоруської височини. З півдня та заходу плато розрізане на ряд вододільних плато притоками Сіверського Дінця — річками Оскол, Красна, Борова, Айдар, Євсут, Деркул та Комишна, оточується Донецькою терасовою рівниною³.

На одному з таких вододілів, обмеженому із заходу і сходу річками Айдар та Євсут, а з півдня р. Сіверський Донець, знаходяться стації Рогалицько-Передільської групи (рис. 1). Стація з місцезнаходженнями, що складають Передільську групу, розташовані на присхильній частині плакору (поверхні високої пліоценової тераси) з абсолютними відмітками 100—142 м. Вони належать до боргів могутньої давньої балки Купний Яр басейну р. Айдар, що перетинає вододіл у меридіональному напрямку (рис. 1).

Стація Передільське-1 знаходиться на схилі правого борту балки Купний Яр висотою 18—23 м над сучасним дном балки (рис. 2). Топографічна зйомка поверхні, на якій розташована стоянка, площею 6 тис. м², а також геологічні дослідження схилу способом його шурфування на значній відстані дали змогу виділити у рельєфі ще один елемент ландшафту — тальвег струмка, який впадав справа у балку та був замаскований пізнішими нашаруваннями.

Місце розташування стоянки, можливо, було обумовлене функціонуванням згаданого струмка, у русловому алювії якого було знайдено численні кременеві артефакти, що сповзли сюди. З давнім струмком було пов'язане розміщення основних ареалів компактного залягання культурних залишків пам'ятки. Один з них належить до лівого борту тальвегу струмка у його пригирловій частині. Він вивчався розкопом № 1. Другий ареал, що вивчався розкопом № 2, знаходився на схилі правого борту струмка, у його верхів'ях на відстані близько 90 м від розкопу № 1. Площа між двома розкопами була насичена культурними залишками палеолітичної доби, перевідкладеними внаслідок розорювання та делювіальних процесів.

Рис. 1. Схема розташування станцій Роголицько-Передільської групи

Розкоп № 1 площею 385 м² розміщувався на задернованій частині схилу з падінням сучасної поверхні у бік гальвеву струмка, який становив 1,3 м. У розрізі по лінії квадратів 4А — 4У ст. науковим співробітником Інституту географії НАН України Н.П. Герасименко було виділено такі нашарування (зверху вниз, у м): 0,0—0,15 — гумусовий горизонт темно-сірий, піщано-легкосуглинний; 0,15—0,25 — гумусовий перехідний горизонт, темно-сірий; 0,25—0,45 — суглинок коричневий структурний, похований ґрунт; 0,45—0,65 — суглинок світло-бурий структурний, похований ґрунт; 0,65—1,05 — лес світло-палевий, дуже карбонатний (рис. 3).

Співробітники Інституту геофізики НАН України А.Н. Трезяк та Л.І. Вигилянська в низах світло-палевого лесу за даними палеомагнітного аналізу встановили епізод зворотної полярності Гетеборг; ізотопний вік якого дорівнює 12—13 тис. рокам. У силу

цього культурний шар стоянки потужністю 0,1—0,15 м головної північної частини розкопу, який лежав на поверхні пізньопричорноморського лесу, має більш молодий вік, але не молодший за час інтерстадіалу альоред, до якого, за міркуваннями Н.П. Герасименко⁴, належить основна потужність похованого ґрунту, що перекривав лес.

Культурний шар складався виключно з речових компонентів, головним чином кам'яних артефактів, які утворювали концентрації навколо найбільш габаритних знахідок. Необхідно зазначити невелику міграцію знахідок від основного рівня залягання культурного шару по всьому розрізу. У нижчій по схилу частині розкопу культурний шар залягав у низах похованого ґрунту, який складався із світло-бурих суглинків. Причиною зміни літології культурного шару могли бути, з погляду Н.П. Герасименко, процеси педометаморфізму, а також делювіальні перевідкладення культурних залишків по поверхні схилу.

У рамках розкопу вдалося виклинити більшу частину поцірення культурного шару, за винятком його південної межі. Незважаючи на деяку «розмитість» планіграфії культурного шару, ретельне її вивчення у процесі польових робіт та в лабораторних умовах дозволило виділити в загальній планіграфічній композиції такі основні структурні компоненти:

- 1) насичене скупчення аркової форми «А» у північно-східній частині розкопу;
- 2) значне скупчення округлої форми «Б» у південно-східній частині розкопу;
- 3) найменше, порівняно розріджене скупчення «В» біля західної стінки розкопу.

Правомірність такого планіграфічного членування культурного шару підтверджується не тільки градаціями ступеня його насиченості на площі розкопу, а й напрямком «зв'язків» ремонтваних сколів у межах цих скупчень (рис. 4).

Скупчення аркової форми «А» було сфокусовано навколо округлої ($D = 1,2$ м) у плані концентрації кременевих сколів із слідами дії вогню (рис. 5). Вони залягали на поверхні лесу, на якому були епізодичні сліди термічного впливу. Вірогідно, що на місці такої концентрації знаходилося палеолітичне вогнище. Культурний шар, огинаючи місце вогнища з північної, західної та східної частин, складався, головним чином, з шести локальних мікроскупчень. Від центру вогнища вони були розташовані на відстані від 1,4—3,2 до 4—5,6 м. Аналіз якісного складу виробів із кременю, що входили до складу цих мікроскупчень, дає змогу зрозуміти природу їх виникнення. Кожне з мікроскупчень складалося з ядрищ різного ступеня розщеплення (пренуклеуси, нуклеуси, нуклеоподібні уламки), часом у значній кількості (до 11 екз.),

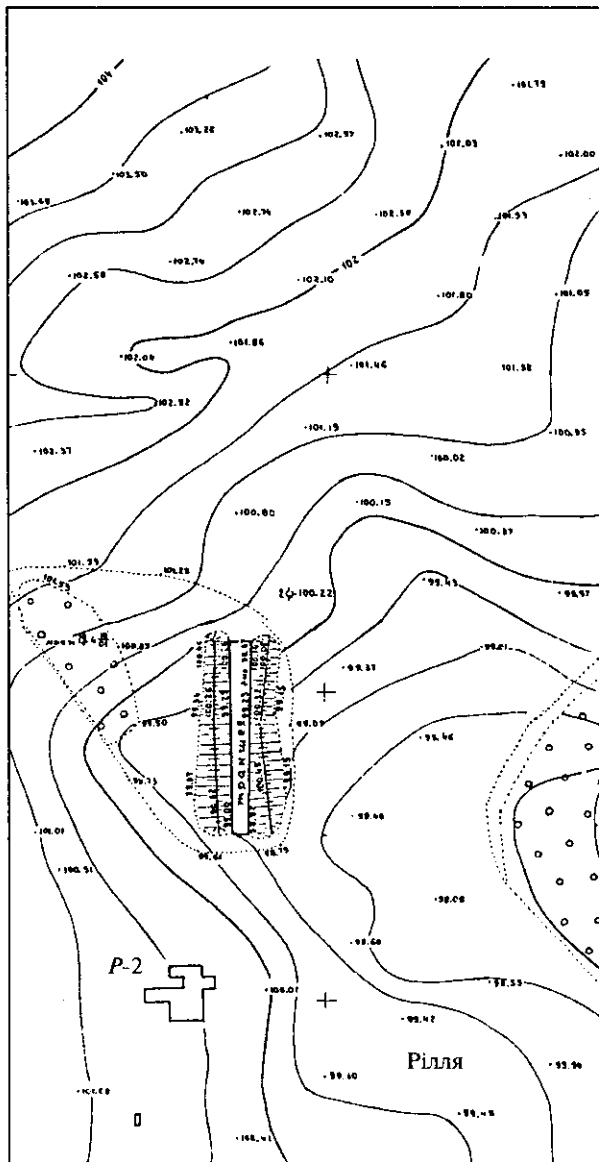
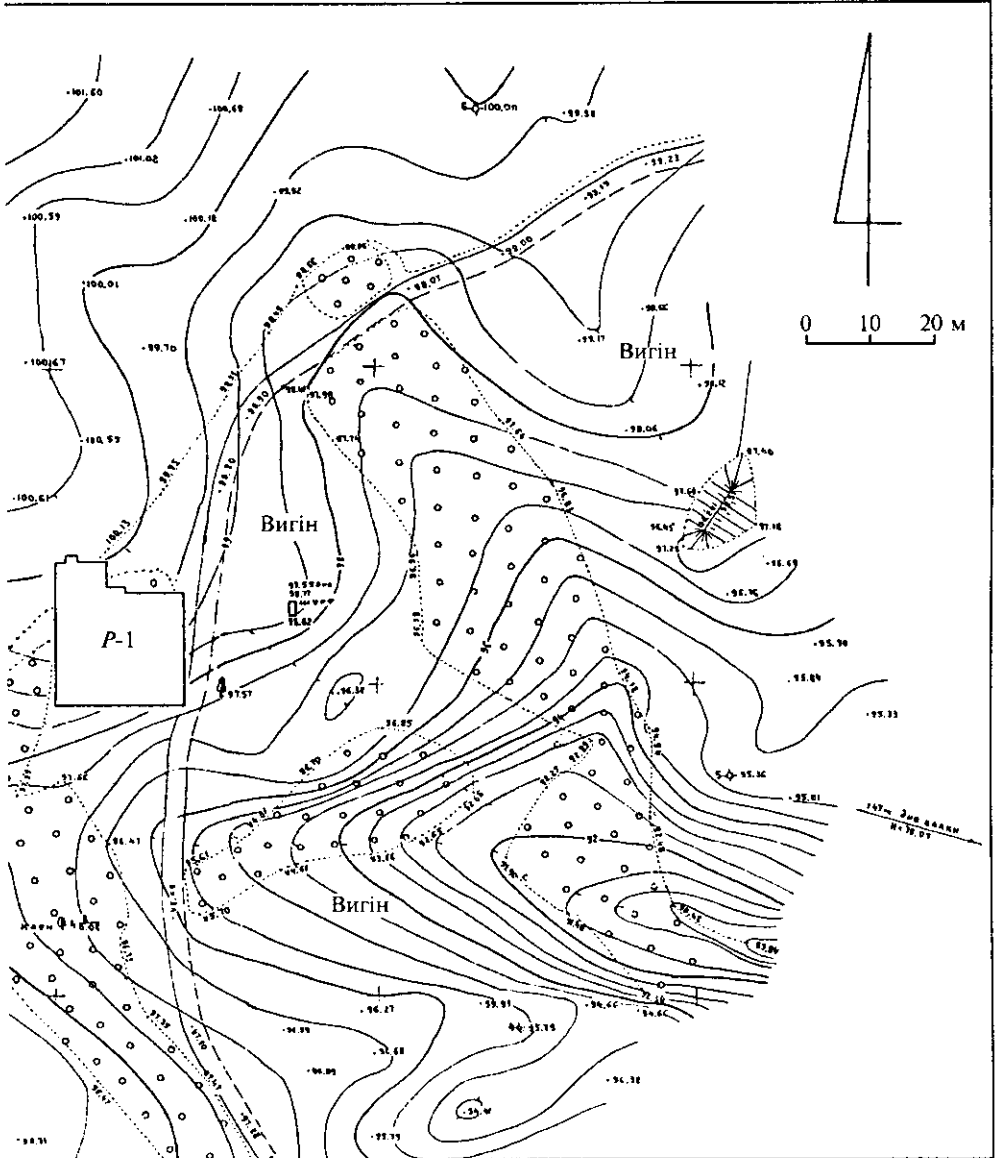

Рис. 2. Топографічний план розташування розкопів № 1

та 2 стації Передільське-1

технічних сколів (реберчастих, крайових, первинних відщепів, сколів підправки ударної площадки), кам'яних ретушерів та ковадел. Численні «зв'язки» технологічного характеру, що відбивають послідовність розщеплення між крем'яними артефактами⁵, відносно висока (до 55 крем'яних на 1 м²) насиченість культурного шару, петрографічна однорідність крем'яної сировини — усі ці факти свідчать на користь того, що головною причиною виникнення мікроскупчень були одночасні процеси підготовки нуклеусів, які розщеплювали на цьому місці з різним ступенем майстерності та інколи в різних манерах, із застосуванням ударної та віджимної техніки. Наявність «складенів» із сколів, що походять із різних скупчень, вказує на можливу синхронність виробничої діяльності, у якій брали участь кілька працівників.

Звертає на себе увагу група з п'яти сланцевих «ретушерів», відбійників та ковадел, розташованих на площі 3,2 м², що супроводжувалися незначною кількістю крем'яних сколів. Наявність у складі кожного з мікроскупчень деякої кількості правильних пластин із слідами макрозношеності, скребачок, різців та інших знарядь свідчить на користь поліфункціонального характеру діяльності, що мала місце у цій ділянці стації.

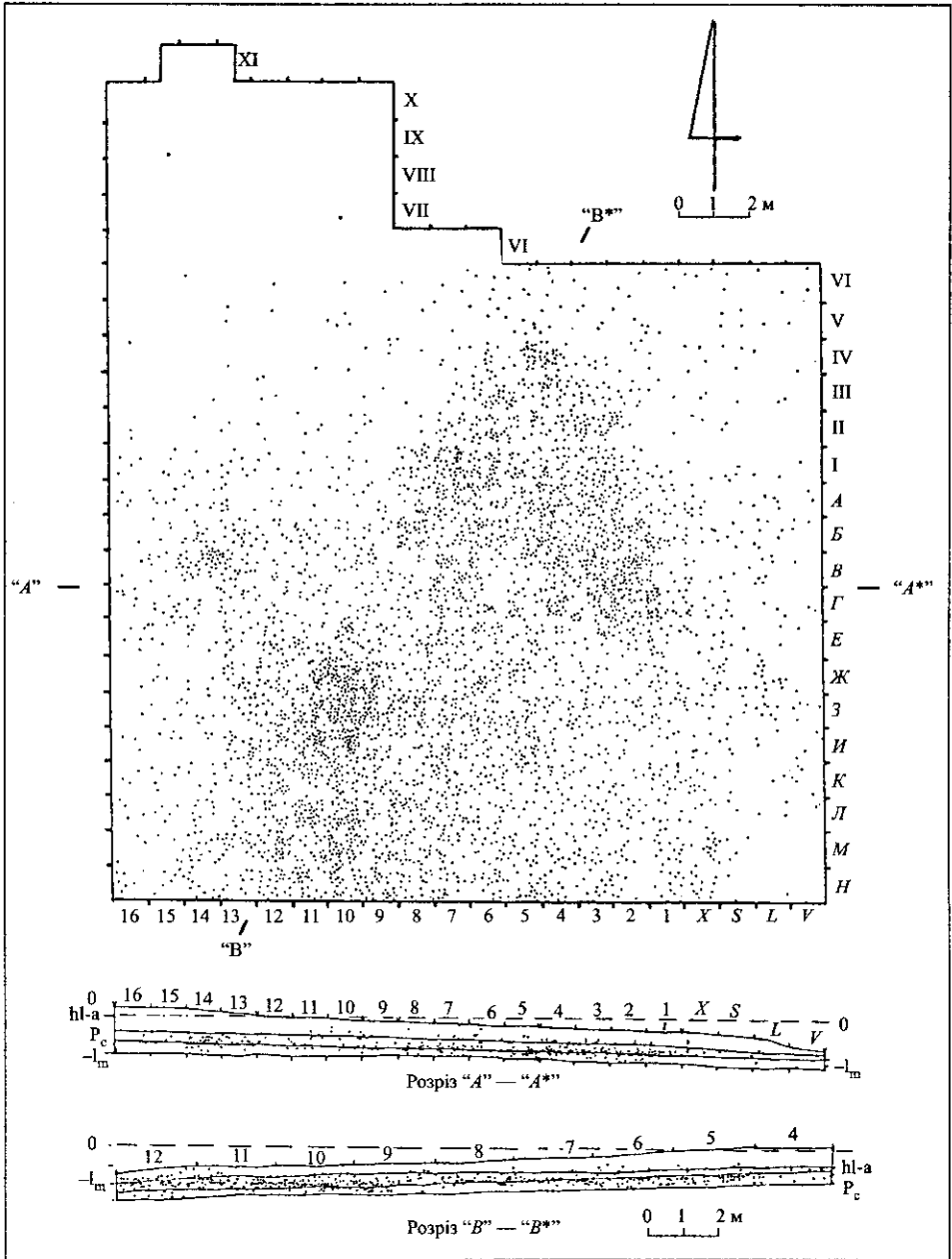

Рис. 3. План та розрізи розкопу № 1 стайї Педедільське-1

Скупчення округлої форми «Б» діаметром 3,6 м знаходилося на відстані 2—3 м від скупчення «А» і також містило значну кількість кременю із слідами термічної дії. Втім такої чіткої локалізації, як у першому випадку, вони не мали (рис. 5).

На площі скупчення знайдено комплект щічних зубів однієї із сторін верхньої та нижньої щелепи дикого коня. У північній частині скупчення на межі із скупченням «А» зафіксовано відщеп з обсидіану.

Насиченість культурного шару цього скупчення є неоднорідною: розріджені зони чергувалися з мікроскупченнями, які налічували понад 70 кременів на 1 м², але не мали достатньо чітких меж. Показова значно менша інтегрованість матеріалів скупчення — «зв'язками» ремонту, обумовленими, як правило, зломом артефактів. Слід зазначити, що на площі скупчення було знайдено всього один сланцевий ретушер, два нуклеуси, незначну кількість технічних сколів, але водночас майже

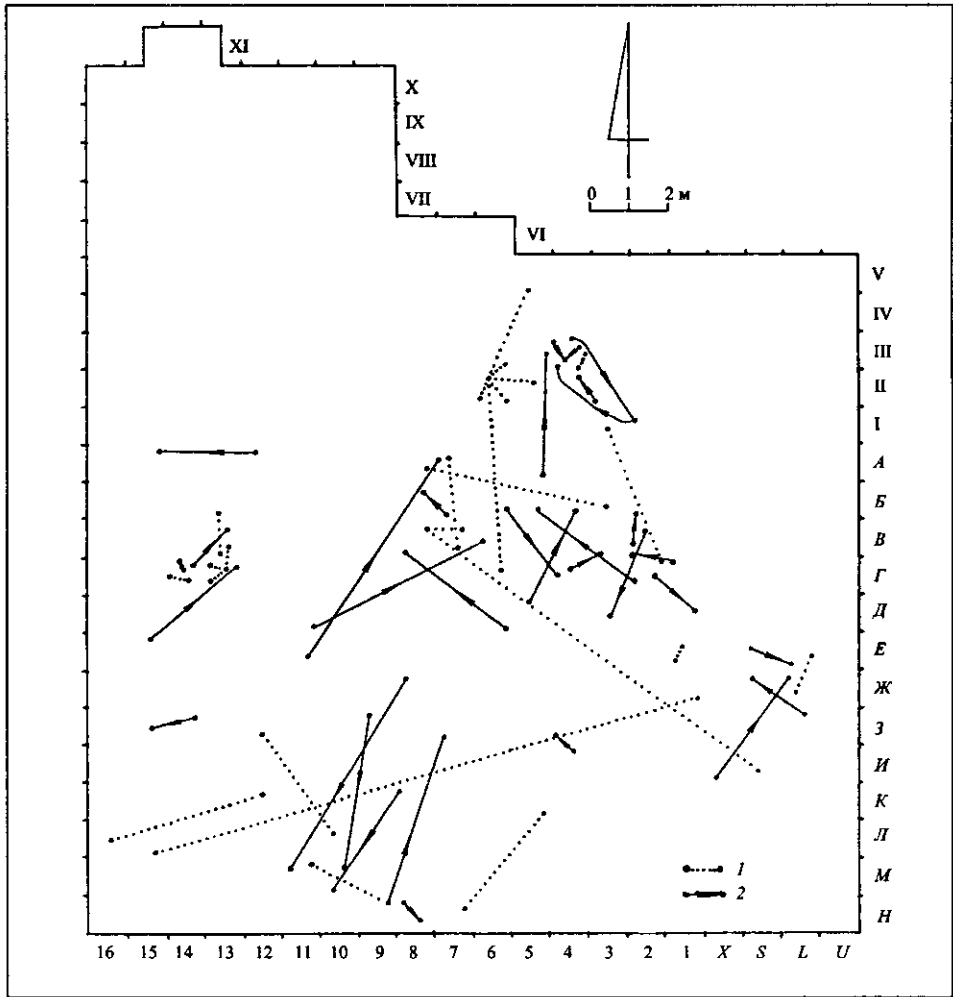

Рис. 4. План ремонту кременевих сколів на площі розкопу № 1 станції Передільське-1: 1 — зламані сколи; 2 — сколи, що відтворюють технологічну послідовність розщеплення

половину скребачок від загальної їх кількості, виявленої в розкопі (рис. 6), 12 % пластин і значну кількість інших знарядь, що свідчить про спеціалізований напрям діяльності у цій частині станції.

«Зв'язки» ремонту простягалися від скупчення у південному та східному напрямках на периферійні зони розповсюдження культурного шару на відстань до 14,5 м (рис. 4).

Порівняно розріджене скупчення кременю «В» біля західної стінки розкопу мало підовальні контури (2 × 1,2 м) і було орієнтовано у напрямку захід — схід. Воно знаходилося на відстані 4 м від скупчення «А» і 4,4 м — від скупчення «Б» (рис. 3).

Щільність знахідок досягала 32 кременів на 1 м². У складі скупчення значну роль відігравали пренуклеуси, нуклеуси та технічні сколи. Близько 18 % сколів поєднано ремонтажем (рис. 4), причому характер аплікації був пов'язаний з причинами технологічного порядку — послідовністю розщеплення.

Виникнення скупчення «В», можливо, було пов'язано, головним чином, з підготовкою та формуванням нуклеусів за допомогою ударної техніки розщеплення. Разом з тим знахідки знарядь праці — скребачок, пластин із слідами роботи на краях — дають змогу припустити можливість існування порівняно більш диференційованого спектру діяльності на цьому місці.

У розкопі № 2 було встановлено стратиграфію, схожу з такою розкопу № 1. Водночас в силу активних делювіальних процесів на цій ділянці планіграфія культурного горизонту є малоінформативна (рис. 7). Показова висока за даними ремонту

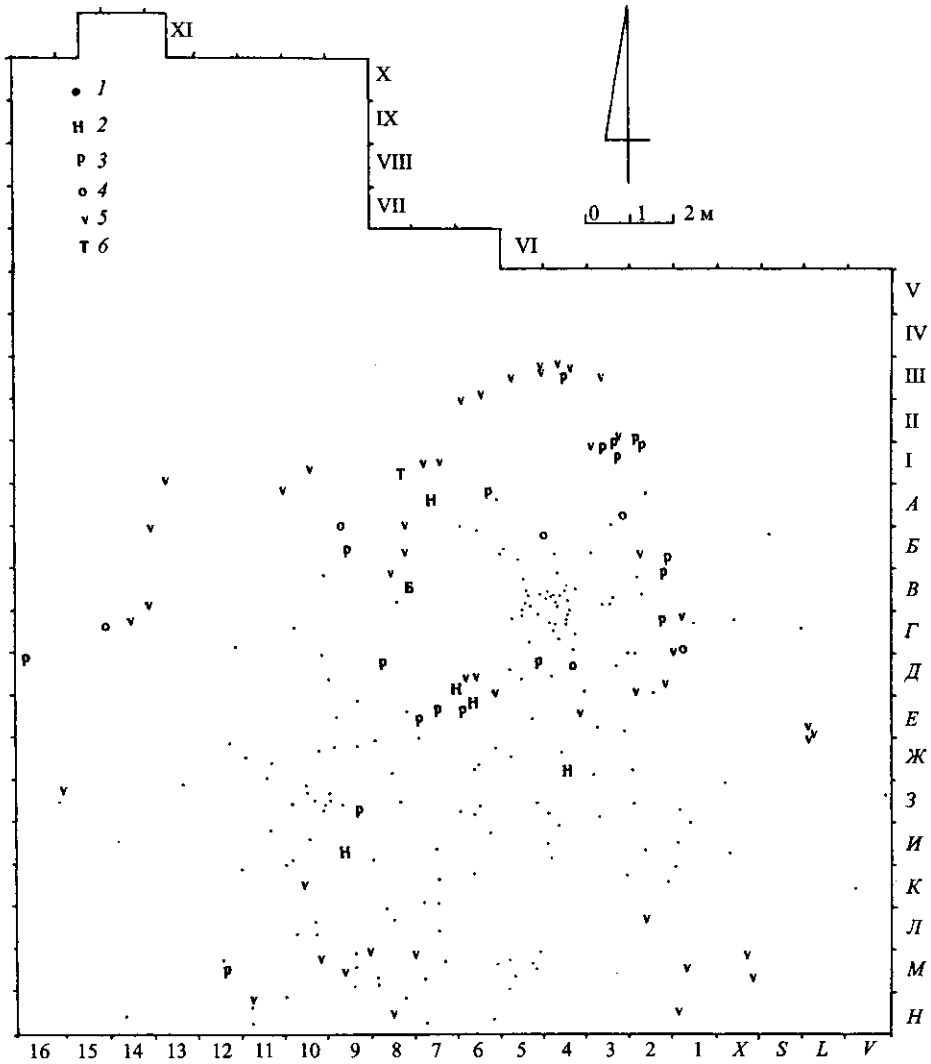

Рис. 5. План розташування окремих груп виробів на площі розкопу № 1 стації Передільське-1: 1 — кремій зі слідами термічної дії; 2 — наковальня; 3 — ретушер; 4 — відбійник; 5 — нукмус; 6 — тесло

інтегрованість кременевих сколів, знайдених у розкопі, зумовлена, головним чином, факторами технологічного характеру. У незначній кількості знайдено також кістки дикого коня.

Вивчення стоянки Передільське-1 дає певні можливості для реконструкції поведінки її мешканців у трьох просторових вимірах, за Д. Кларком⁶: а) на мікрорівні, який характеризує можливі елементарні складові культурного шару: вогнища, скупчення, житла та ін.; б) на напівмікрорівні, що характеризує просторову композицію в цілому; в) на макрорівні, який віддзеркалює просторові взаємозв'язки між групою стоянок та природними ресурсами, що їх оточують.

Серед елементів культурного шару розкопу № 1 найбільш показові два скупчення: одне аркової форми навколо можливого вогнища і друге — округлої форми.

Перше з них відрізняється композиційною виразністю та знаходить численні відповідності серед відомих в археологічній та етноархеологічній літературі скупчень аркової форми, які залишено насамперед мобільними мисливцями, збирачами та скотарями біля вогнища⁷. Поява таких скупчень у нашому випадку може бути пов'язана з одночасною діяльністю окремої виробничої групи людей.

Встановлене спеціалістами стійке, транскультурне просторове співвідношення центру вогнища та оточуючого його культурного шару, що дорівнює приблизно

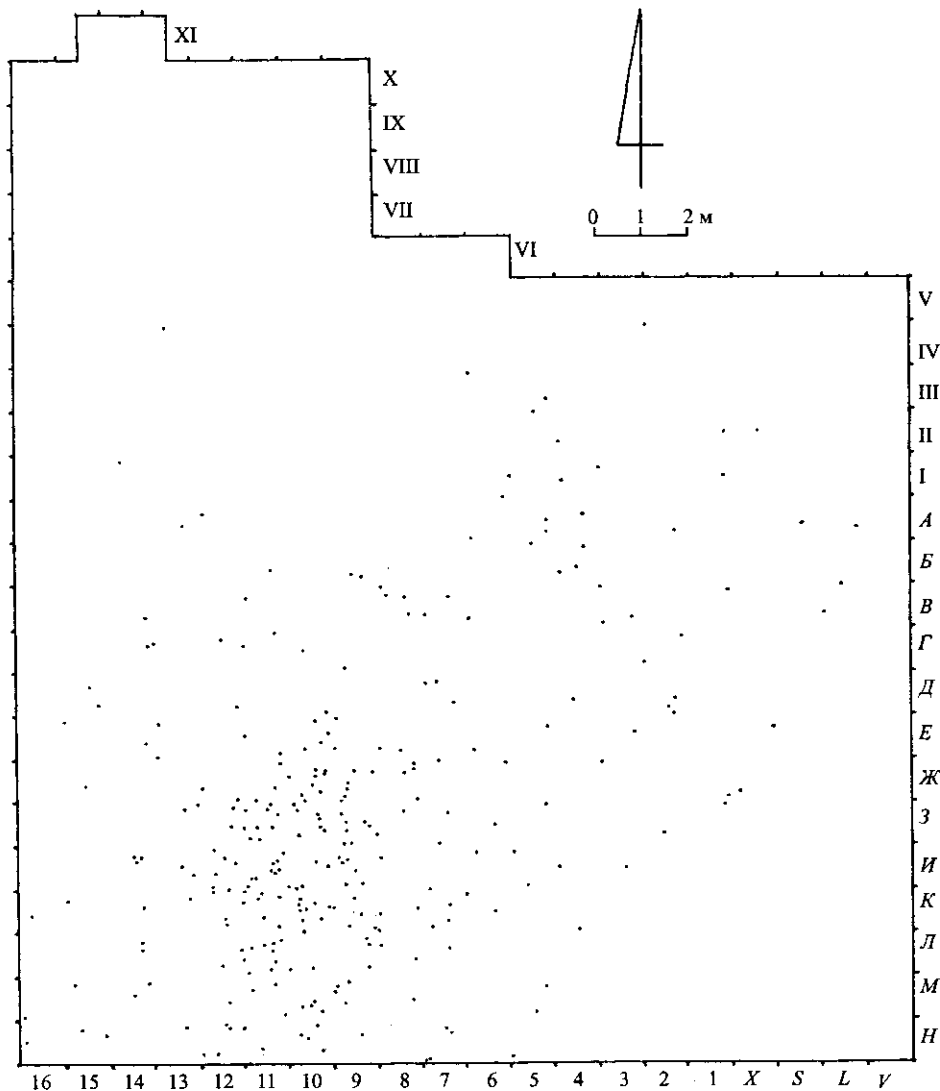

Рис. 6. План розташування скребачок на площі розкопу № 1 станції Передільське-1

но 2—3 м⁸, загалом збігається із спостереженнями, здобутими під час розкопок скупчення аркової форми на станції Передільське-1. Кількість мікроскупчень, розташованих навколо вогнища, може певною мірою вказувати на кількість працюючих, які брали участь у розщепленні нуклеусів. Прогнозована кількість працівників, зайнятих цією роботою (3—5 осіб), не суперечить уявленням про численність елементарних соціальних угруповань у пізньому палеоліті — нуклеарної сім'ї або робочої групи, які, судячи з етнографічних спостережень, становили 5 ± 2 індивіда⁹.

Особливе місце серед мікроскупчень займає концентрація, що репрезентована спеціалізованим набором із п'яти сланцевих ретушерів, відбійників і, можливо, ковадел. Згрупування подібних знарядь в одному, ізольованому від дебітажу, місці також було відмічено Я. Козловським під час досліджень багатошарової печерної пізньопалеолітичної станції Бачо Кіро¹⁰. Можливо, подібні набори, що могли належати як одному майстру, так і всій групі, залишилися на місці станції для зберігання, а не були, як це мало місце щодо інших мікроскупчень, побічним продуктом виробничої діяльності.

Зовсім інший функціональний набір знарядь (tool-kit, по Р. Уоллону¹¹) переважав у складі скупчення округлої форми. Якщо у першому випадку, користуючись термінологією С.В. Смирнова¹², були наявні знаряддя для виготовлення знарядь, то

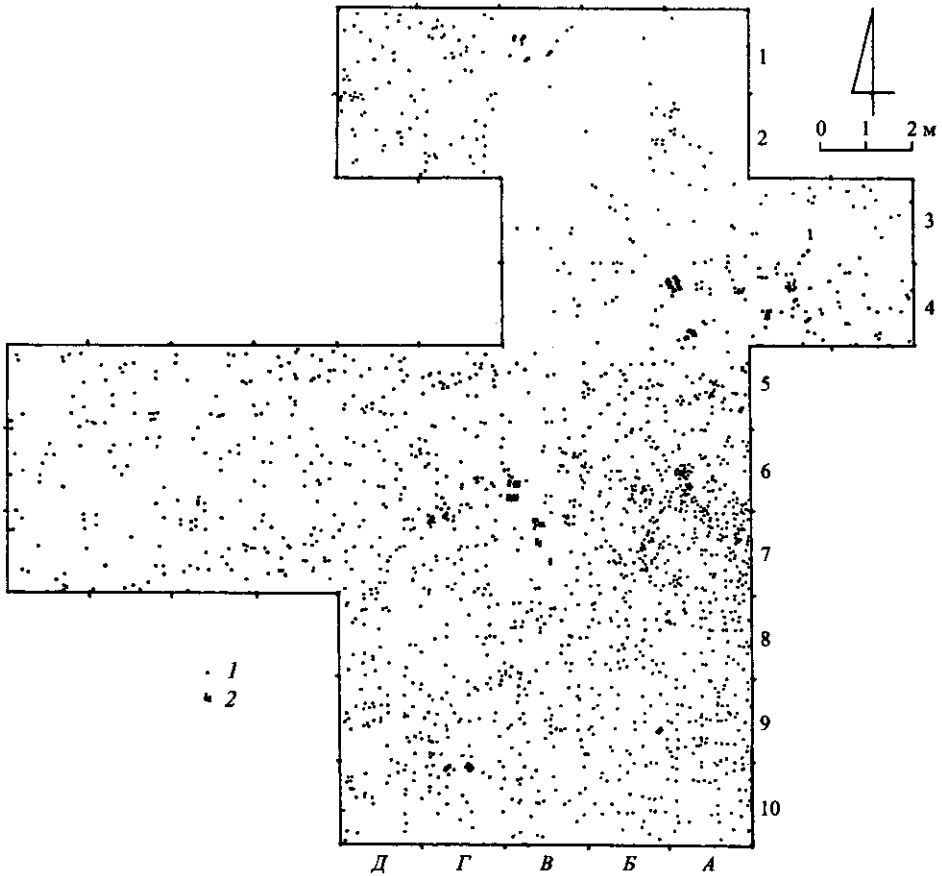

Рис. 7. План розкопу № 2 стації Передільське-1: 1 — кремеві вироби; 2 — фауністичні рештки

у другому — абсолютно домінували знаряддя для виготовлення предметів споживання. Процес розщеплення кремєню на території цього скупчення був обмеженим, про що свідчать результати ремонту. Очевидно, формування округлого скупчення відбувалося навколо вогнища, пізніше знищеного делювіальними процесами.

Три скупчення і розташовані між ними зони дисперсного розкидання культурних залишків, виходячи із спеціалізованого взаємодоповнюючого характеру діяльності, що обумовила їх появу, можна розглядати як елементи, можливо неповного, господарсько-побутового комплексу пізнього палеоліту¹³. Хоча сліди житлових споруд у розкопі № 1 не було ідентифіковано, характер та склад культурного шару, знахідки габаритних каменів пісковіку й кварциту, принесених на територію стації, що мали, очевидно, конструктивне значення, дають змогу прогнозувати їх наявність.

Матеріали розкопу № 2, мабуть, є залишками ще одного господарсько-побутового комплексу, синхронного першому.

Стація Передільське-1 на цей час — одна з найзначніших за площею, кількістю знахідок в окремо взятому господарсько-побутовому комплексі та насиченістю культурного шару серед стоянок Роголицько-Передільського району. За класифікацією Г. Венігера, розробленою для мадленських стацій Західної Європи¹⁴, вона, з певними застереженнями, може бути віднесена до середніх за розмірами пам'яток. На жаль, стан фауністичних залишків не дає змоги оцінити значення мисливського промислу у функціонуванні згаданої пам'ятки. Можна лише припустити, що його поява на території вододілу була обумовлена не лише наявністю місцевих джерел питної води, кам'яної сировини та дерева, а й близькістю трасових шляхів пересування промислових тварин, серед яких головну роль відігравав плейстоценовий широкопалий кінь, про що свідчать виявлені на стації фауністичні рештки.

Показово, що, незважаючи на значні розміри стації Передільське-1, місцезнаходження-сателіти, які її оточують, порівняно з ситуацією у Роголицькій групі пам'яток¹⁵

нечисленні. Розрізняється їх композиційна координація і у просторі. Якщо у Рогалицькій групі пам'ятки, однокультурні Передельські станції, були розосереджені на схилі високого правого берега р. Євсуг, зверненому до широкої долини, то місцезнаходження, що оточують Передельську станцію, такої чіткої лінійної композиції не мали. Одне з них, Передельське-2, знаходилося на протилежному березі балки на відстані 800 м від основної станції, друге, Передельське-3, — нижче за течією на лівому березі балки, у районі виходу на поверхню кременевої палеогенової гальки, третє, Передельське-4, — на протилежному від станції Передельське-1 напрямку, на вододілі за межами тальвегу струмка (рис. 1). Очевидно, на відміну від Рогалицьких місцезнаходжень, що були розташовані вздовж шляхів пересування диких коней по коридору річкової долини з метою мисливського контролю, нечисленні місцезнаходження, що оточували станцію Передельське-1, такої жорсткої мисливської детермінації не мали. Вони були пов'язані з видобутком кам'яної сировини (Передельське-3), можливо, заготовлею дерева та іншими немисливськими формами діяльності.

Добра «видимість» археологічних залишків пізнього палеоліту на території Рогалицько-Передельського району дозволяє з позицій офсайтного підходу (off-site), розробленого Р. Фолі для вивчення слідів діяльності мобільних мисливців, збирачів, скотарів на території окремого регіону¹⁶, зробити спробу осмислити різницю у просторовій композиції Рогалицької та Передельської груп станцій. Згідно з Р. Фолі, який розвиває ідеї Д. Кларка та Л. Бінфорда, основою регіонального підходу є аналіз домашнього простору (home-range), елементарною одиницею якого є географічна область, що має ресурси, достатні для адаптації людини. Домашній простір може мати різні часові виміри: добовий, сезонний, річний, довічний. Розмір домашнього простору в конкретному часовому вимірі залежить від багатьох факторів, зокрема не в останню чергу від продуктивності оточуючого людину природного середовища. Збільшення домашнього простору може бути пов'язане із зменшенням екологічної продуктивності, тому що населенню доводиться освоювати велику територію для підтримки свого життєзабезпечення. І навпаки, висока продуктивність середовища веде до зменшення домашнього простору, скорочення периферії базової станції, супроводжується збільшенням насиченості культурного шару. Прикладом впливу високої продуктивності середовища на просторову координацію археологічних пам'яток може служити Амвросіївський комплекс пізньопалеолітичних пам'яток, що вміщував базову станцію і розташоване біля неї «костище» — місце загонного полювання на бізонів¹⁷. Звертає увагу на себе той факт, що протягом багаторічних досліджень цього комплексу пам'яток інші місцезнаходження навколо нього, які б ілюстрували переміщення базового табору у випадку застосування стратегії життєзабезпечення форејджерів або колекторів¹⁸, не виявлено. Розглядаючи можливі функції Передельської станції, можна припустити такі варіанти:

1) характер розташування станції, її координація зі сателітними місцезнаходженнями дозволяють реконструювати життєзабезпечення її населення за рахунок місцевих, оточуючих ресурсів, згідно з Амвросіївською моделлю;

2) можливе життєзабезпечення Передельської станції як базового поселення у рамках постачальницької, за Л. Бінфордом, стратегії за рахунок ресурсів, що здобувалися для неї із спеціалізованих, віддалених від неї станцій, і тоді економічний взаємозв'язок Передельської та Рогалицької груп стоянок, які, очевидно, утворювали цілісний господарський модуль, є достатньо вірогідним.

¹ *Man the Hunter* / Eds. Lee & De Vore. — London, 1968; *Binford L.R.* In Pursuit of the Past // *Decoding the Archaeological Record*. — N. Y., 1983. — P. 110; *Бадер О.Н.* Сунгирь — верхнепалеолитическая стоянка. — М., 1987. — С. 188—192; *Зализняк Л.Л.* О характере общины позднелесолитических охотников приледниковой Европы // *Исследование социально-исторических проблем в археологии*. — Киев, 1987. — С. 59—71. *Ethnoarchaeological Approaches to Nobile Campsites* / Ed. C. S. Gamble & W.A. Boismier. — Ann Arbor, 1991.

² *Локтюшев С.А.* Палеолітична стоянка Якимівська балка на р. Євсуг Ворошиловградської області // *Палеоліт і неоліт України*. — К., 1947. — Т. 1; *Телегин Д.Я., Тарасенко Н.И.* Мезолитическая стоянка у хутора Рогалик (Ворошиловградская область) // *Изыскания по мезолиту и неолиту СССР*. — Л., 1983; *Горелик А.Ф.* Культурные различия в материалах Рогаликско-Передельской группы синхронных стоянок финального палеолита (Луганская область) // *Археол. альманах*. — Донецк, 1997. — № 5.

³ *Дмитрієв М.І.* Рельєф УРСР: Геоморфологічний нарис. — Харків, 1936.

⁴ *Герасименко Н.П.* Природная среда древнего человека Донбасса в голоцене // Оточующе середовище і стародавнє населення України (матеріали до теми). — К., 1993. — С. 32—35.

⁵ *Cziesla E.* On refitting of the stone artifacts // *The Big Puzzle* / Eds. E. Cziesla & others. — Oxford, 1990. — P. 15.

⁶ *Clark D.L.* Spatial Information in Archaeology // *Spatial archaeology* / Ed. by D. Clark. — London; N. Y.; San-Francisco, 1977. — P. 1—32.

⁷ *Binford L.R.* In Pursuit of the Past... — P. 156; *Fisher J.W., Strickland Jr. & Helen C.* Dwellings and fireplaces: keys to Efe Pygmy campsite structure // *Ethnoarchaeological Approaches to Mobile Campsites*. — Ann Arbor, 1991. — P. 215—236.

⁸ *Gamble Cl.* An introduction to the living spaces of mobile peoples // *Ethnoarchaeological Approaches to Mobile Campsites*. — Ann Arbor, 1991. — P. 12.

⁹ *Hassan F.A.* Demographic Archaeology. — N. Y.; London; Toronto, 1981. — P. 53—62; *Muller-Beck H.* Palaeolithic Settlement Archaeology // *Upper Palaeolithic Settlement Patterns in Europe*. — Tubingen, 1994. — P. 4; *Залізняка Л.Л.* Передісторія України X—V тис. до н. е. — К., 1998. — С. 83.

¹⁰ *Kozłowski J.* Earliest upper palaeolithic habitation structures from Bacho Kiro cave (layer 11) // *Upper Palaeolithic Settlement Patterns in Europe* / Ed. H. Berke, J. Hahn, Cl. Kind. — Tubingen, 1994. — P. 126.

¹¹ *Whallon R.* Spatial analysis of palaeolithic occupation areas // *The explanation of culture change: models in prehistory* / Ed. by Colin Renfrew. — Duckworth, 1973. — P. 115—130.

¹² *Смирнов С.В.* О некоторых методологических принципах решения проблемы антропогенеза // *Методологические и методические вопросы археологии*. — Киев, 1982. — С. 62.

¹³ *Шовкопляс И.Г.* Хозяйственно-бытовой комплекс позднего палеолита, его состав и назначение // БКИЧП. — 1977. — № 47. — С. 115—119.

¹⁴ *Weniger G.G.* Magdalenian Settlement and Subsistence in South-West Germany // *Proceedings of Prehistoric Society*. — 1987. — 53. — P. 295; *Weniger G.G.* Magdalenian in Western Central Europe: Settlement Pattern and Regionality // *J. World Prehistory*. — 1989. — 3, № 3. — P. 344.

¹⁵ *Горелик А.Ф.* Некоторые итоги предварительного пространственно-функционального анализа Рогаликской группы местонахождений позднего палеолита // *История, политология, экономическая теория: Сб. статей Луган. пед. ин-та*. — Луганск, 1993. — С. 112—119.

¹⁶ *Foley R.* A Model of Regional Archaeological Structure // *Proceedings Prehistoric Society*. — 1981. — 47. — P. 1—17.

¹⁷ *Krotowa A.A., Belan N.G.* Amvrosievka. A Unique Upper Paleolithic site in Eastern Europe // *From Kostenko to Clovis. Upper Paleolithic — Paleo-Indian Adaptations* / Eds. by O. Soffer and N. Praslov. — N. Y.; London, 1993. — P. 125—142.

¹⁸ *Binford L.* Willow smoke and dog's tails: hunter-gatherer settlement systems and archaeological site formation // *Amer. Antiquity*. — 1980. — 45. — P. 4—20.

Одержано 16.04.99

А.Ф. Горелик, В.Ю. Выборный

ПРОСТРАНСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ ФИНАЛЬНОПАЛЕОЛИТИЧЕСКОЙ СТОЯНКИ ПЕРЕДЕЛЬСКОЕ-1 (БАССЕЙН СИВЕРСКОГО ДОНЦА)

Охарактеризованы результаты трехуровневого пространственного анализа материалов стоянки финального палеолита Передельское-1 (бассейн Сиверского Донца), которая входит в территориальную Рогаликско-Передельскую группу, состоящую из 22 геологически синхронных стоянок. Микропланиграфия отдельных участков стоянки позволяет выделить скопления кремневых изделий арочной и округлой форм вокруг двух реконструируемых кострищ. Два из них образовались вследствие целенаправленного расщепления кремня, третье было местом работ, связанных с использованием скребков. Многочисленные связи ремонтажа между отдельными скоплениями стоянки свидетельствуют о том, что они образуют по меньшей мере один хозяйственно-бытовой комплекс.

Географическое размещение стоянки на берегу древней балки, которая пересекает высокое плато вблизи от источников воды, топлива и кремня, а также малочисленность местонахождений-сателлитов вокруг нее позволяют прийти к выводу о центральном месте этой базовой стоянки в системе жизнеобеспечения населения финального палеолита в «домашнем пространстве» (home-range), измеряемом границами Рогаликско-Передельского района.

SPATIAL ANALYSIS OF THE LATE PALAEOOLITH SITE

PELEDELSKOE-1 (BASIN OF THE SEVERSKY DONETS RIVER)

The results of three-level spatial analysis of materials from the Peredelskoe-1 site of the Late Palaeolithic age (the basin of the Seversky Donets river), which belongs to the territorial Rogalik-Peredelskaya group consisting of 22 geologically synchronous sites, are described. The microplanigraphy of separate parts of the site allows one to separate the accumulations of flinty articles with the arched and round shapes around two reconstructed places of camp-fire. Two of them were formed as a result of the purposeful splitting of flints, the third one was the place of works connected with the use of scrapers. The numerous remontage bonds between separate accumulations of the site testify to that they form at least one economic and life complex.

The geographic allocation of the site on the bank of an ancient gully, which crosses the high plateau near the sources of water, fuel, and flint and the small number of locations-satellites around it allow us to draw conclusion about the central place of this basic site in the life-support system of the population of the Late Palaeolithic age in the «home-range», which is defined by the boundaries of the Rogalik-Peredelsky district.

С.В. Конча

КОНЦЕПЦІЯ «СТЕПОВИХ ІНВАЗІЙ» М. ГІМБУТАС. СПРОБА КРИТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Починаючи з 60-х років ХХ ст. гіпотеза походження індоевропейців із степів Східної Європи пов'язується з ім'ям відомої американської дослідниці Марії Гімбутас. Проте конкретні культуро- та етногенетичні побудови дослідниці досі не дістали задовільного висвітлення у вітчизняній літературі. Статтю присвячено аналізу деяких ключових положень концепції М. Гімбутас з урахуванням новітніх даних і поглядів провідних дослідників.

Степова версія походження індоевропейців (далі ІЄ) вже під час свого виникнення (70-ті роки ХІХ ст.) поділилася на два варіанти. Перший, запропонований Т. Бенфеєм і розвинутий О. Шрадером, відносив прабатьківщину ІЄ до Надчорномор'я, другий, висунутий К. П'єтретраном, — до азійських зауральських степів. Останню думку було підтримано і розвинуто істориками Е. Вале і В. Копперсом, мовознавцями В. Бранденштейном і Г. Гюнтертом, до неї схвально відносився Е. Бенвеніст та інші дослідники, однак бодай непрямі підтвердження цієї думки в археологічному матеріалі були відсутні. Аргументами її прибічників були вказання на скотарський рухливий спосіб життя ІЄ, володіння свійським конем, пов'язані з цим особливості суспільного ладу, світогляду і т. д.

Констатація цих рис спонукала до проведення аналогій з історично засвідченими міграціями скотарських народів з Центральної Азії на захід (до Центральної Європи) і південь (до Ірану та Індії). Ці міркування зайняли не останнє місце і в побудовах М. Гімбутас, яка здебільшого використовувала реальні археологічні матеріали Надчорномор'я та Балкано-Карпаття, однак первинне етнічне ядро ІЄ вважала за необхідне шукати в азійських (зауральських) степах. Безпосередньою підставою для переконання М. Гімбутас у слушності степової версії послуговували дані розкопок на Балканах, де між шарами, що належали неоенеолітичним культурам найдавніших балканських землеробів, і матеріалами епохи бронзи — раннього заліза, які пов'язувалися з історичними індоевропейськомовними групами, залягали